

Social and physical disorder

How community, business presence and entrepreneurs influence disorder in Dutch neighborhoods

Wim Hardyns

Steenbeek, W. (2011). *Social and physical disorder. How community, business presence and entrepreneurs influence disorder in Dutch neighborhoods* (diss. Universiteit Utrecht), Universiteit Utrecht: Wöhrmann Print Service, 184 p., ISBN 978-90-3935-558-9.

Aangezien mijn eigen onderzoeksactiviteiten zich situeren binnen de ruimtelijke (of nog: geografische) criminologie, en meer specifiek de sociaalecologische theorieën ter verklaring van overlast, criminaliteit en onveiligheidsbeleving, was ik onmiddellijk en met veel interesse bereid het doctoraal proefschrift van Wouter Steenbeek, gepromoveerd tot doctor aan de Universiteit Utrecht op 20 mei 2011, te bespreken.

Hoe komt het dat economisch achtergestelde buurten vaker te kampen hebben met verhoogde concentraties van overlast, criminaliteit en onveiligheidsbeleving? Waarom staat de locatie zo centraal bij het kiezen van een woonplaats, of vestigingsplaats in het geval van bedrijven? Hoe kan een sociaal beleid ertoe bijdragen dat discrepanties tussen buurten met betrekking tot aspecten van veiligheid worden gereduceerd? Stuk voor stuk enorm boeiende vragen die deel uitmaken van de puzzel aan vraagstellingen die naar voor worden geschoven door aanhangers van studies naar de geografische spreiding van criminologische fenomenen. Elke nieuwe probleemstelling die wordt uitgewerkt binnen deze (nog steeds) jonge discipline, brengt ons een stapje dichterbij de ontleding van de werkelijkheid, zo ook het proefschrift van Wouter Steenbeek. In dit proefschrift vraagt Steenbeek zich af waarom buurten van elkaar verschillen in termen van sociale en fysieke overlast en in welke mate dit kan verklaard worden door de gemeenschapsgevoelens in een buurt en de aanwezigheid van bedrijven en werknemers.

Steenbeek tracht de lezer een antwoord te bieden op deze vraagstelling door gebruik te maken van een stapsgewijze en logische opbouw.

Na een korte inleiding (Chapter 1), waarin de probleemstelling, de situering van het doctoraat binnen het overkoepelende onderzoeksproject en de opbouw van het proefschrift worden behandeld, vangt het proefschrift aan met een buurtanalyse van (sociale en fysieke) overlast op basis van het sociale-desorganisatiemodel (Chapter 2). Steenbeek benadert dit model heel kritisch, en dan vooral het gros van de voorgaande studies die zich hebben gewaagd aan een empirische toets van dit theoretische model. Kritisch in die zin dat overlast niet alleen als een gevolg van structurele en sociale kenmerken wordt beschouwd, maar ook als een oorzaak ervan. Een uitgangspunt dat in de meeste soortgelijke studies zelfs niet kan wor-

den overwogen omwille van beperkingen met betrekking tot de voorhanden data-structuur.

In het volgende hoofdstuk (Chapter 3) gaat Steenbeek een stap verder; het sociale-desorganisatiemodel wordt uitgebreid met aspecten van de routine-activiteitentheorie. Meer specifiek wordt nagegaan of bedrijfsaanwezigheid en het aantal werknemers, naast de traditionele structurele buurtkenmerken uit de sociale-desorganisatietheorie, zoals economische achtergesteldheid en residentiele mobiliteit, een invloed uitoefenen op de mate van (sociale en fysieke) buurtverlast. Bovendien wordt verder in dit hoofdstuk ingezoomd op de invloed van enkele beruchte 'crime attractors' en 'crime generators', zoals bars, fastfoodgelegenheden, hogescholen, supermarkten en andere winkels die alcohol verkopen.

Na deze buurtanalyses integreert Steenbeek, bij wijze van *intermezzo*, een methodologisch luik in zijn proefschrift (Chapter 4) waarin het constructieproces van individuele respons tot buurtgerelateerd kenmerk nauwgezet uit de doeken wordt gedaan door de traditionele methode van aggregatie te vergelijken met een vrij recente en geavanceerde methode van aggregatie, 'ecometrics' genaamd (Raudenbush & Sampson, 1999). Dit 'intermezzo', dat iedere methodoloog ongetwijfeld in hogere sferen brengt, had gerust ook in het begin van het proefschrift kunnen aan bod komen. Het geeft de lezer een mooi beeld van hoe buurtkenmerken op basis van surveys worden in kaart gebracht en hoe de variabiliteit tussen buurten met betrekking tot overlast er, bij benadering, uitziet.

Steenbeek vervolgt zijn werk met een empirische studie van 'collective efficacy' (Chapter 5), vandaag de dag een enorm populair concept binnen de sociale-desorganisatietheorie en algemeen beschouwd als een belangrijke buffer tegen overlast en criminaliteit. Ontstaan in de jaren negentig van de vorige eeuw in Chicago (Sampson e.a., 1997), wordt *collective efficacy* ('collectieve zelfredzaamheid' in het Nederlands) opgevat als een gebiedskenmerk dat verwijst naar de mate van *sociale cohesie en vertrouwen* die de bewoners ertoe brengt actie te ondernemen in het belang van de gemeenschap (of nog: hun bereidheid tot *informele sociale controle*). Steenbeek komt andermaal bijzonder inventief uit de hoek: in plaats van *collective efficacy* als buurtkenmerk te benaderen, stelt hij zich de vraag welke (individuele versus buurt-)kenmerken bepalend zijn voor de eigen bereidheid van een individu om sociale controle uit te oefenen. Door gebruik te maken van een speltheoretisch model ('volunteer's dilemma') wordt de relatie blootgelegd tussen de bereidheid van anderen en de eigen bereidheid tot informele sociale controle, zowel bij ernstige als bij minder ernstige problemen.

In een laatste empirische studie (Chapter 6) bouwt Steenbeek verder op die individuele bereidheid tot informele sociale controle. Zich baserend op het 'guardianship model' (Reynald, 2010) vraagt Steenbeek zich af of lokale ondernemers meer dan andere buurtbewoners bereid zijn om in te grijpen bij probleemsituaties in hun buurt of zich engageren voor sociale activiteiten binnen hun buurt, waar ze zowel werken als wonen. Indien er daadwerkelijk een verschil kan worden vastgesteld, heeft dit dan te maken met verschillen inzake persoonlijk belang (al dan niet huiseigenaar, korte of lange verblijfsduur in het vooruitzicht, al dan niet lid van een buurtvereniging)? Of heeft het dan toch te maken met efficacy, individueel dan wel collectief, dat differentieel inwerkt op de eigen bereidheid tot ingrijp-

pen? De analyses tonen stapsgewijs en overzichtelijk aan waar de verschillen zich situeren en welke processen hiervoor verantwoordelijk zijn.

In de conclusie en bijhorende discussie van zijn proefschrift (Chapter 7) geeft Steenbeek beknopt weer wat we hebben geleerd en dienen te onthouden uit zijn onderzoeksactiviteiten. In een notendop:

- Op buurtniveau is een verlaagde graad van 'gemeenschapsgevoel' (gedeeltelijk) verantwoordelijk voor de nefaste invloed van structurele buurtkenmerken, zoals etnische heterogeniteit, op de mate van (sociale en fysieke) overlast. Een sterke concentratie van bedrijven, en dan vooral grotere bedrijven, maakt de problemen alleen maar erger. In bepaalde gevallen zal de leefbaarheid zodanig afnemen dat buurtbewoners, die het zich kunnen permitteren, gaan verhuizen, wat de weerbaarheid van de buurt verder zal aantasten en de overlastproblematiek nog doet toenemen.
- Een belangrijke buffer om overlast tegen te gaan, situeert zich op het niveau van de individuele bereidheid tot informele sociale controle. De bereidheid om daadwerkelijk actie te ondernemen en te interveniëren wordt groter naarmate de problemen die zich voordoen ernstiger worden en naarmate men verwacht dat andere buurtbewoners ook zullen ingrijpen. Bewoners die een eigen bedrijf runnen in hun woonbuurt spelen dikwijls een voortrekkersrol wanneer het aankomt op ingrijpen tegen 'minder ernstige' probleemsituaties, zoals mensen die een luidruchtige woordenwisseling hebben of rondhangende jongeren.

Globaal beschouwd, zou ik het proefschrift van Wouter Steenbeek willen omschrijven als een origineel, uitdagend en gesofisticeerd werk.

Origineel omdat Steenbeek in verscheidene opzichten heeft durven afwijken en zich heeft trachten te onderscheiden van het gros van de studies binnen dit onderzoeksdomein. Zo heeft hij, in tegenstelling tot de meeste studies die werken met een crosssectioneel design, gebruik gemaakt van longitudinale data om de feedbackeffecten van overlast te kunnen vaststellen. Bovendien heeft hij variabelen met betrekking tot bedrijfsaanwezigheid geïntroduceerd als mogelijke voorspellers van overlast en informele sociale controle en is het vrij uniek dat werd nagegaan in welke mate *collective efficacy* als een buurtkenmerk een invloed uitoefent op de individuele bereidheid tot informele sociale controle, en/of die bereidheid eerder wordt beïnvloed door de perceptie van het controlegedrag van andere buurtbewoners.

Uitdagend omdat Steenbeek er niet voor terug heeft gedeinsd theorieën en methodieken met elkaar te vergelijken en/of te integreren. Zo werd het sociale-desorganisatiemodel niet alleen uitgebreid met de studie van feedbackeffecten, maar werden ook aspecten van de routine-activiteitentheorie geïntegreerd in zijn model. Het theoretische model werd bovendien getoetst door gebruik te maken van primair datamateriaal en data die werden verzameld door verschillende instanties (zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Nederlandse Politie-monitor, het Landelijk Informatiesysteem Arbeidsplaatsen, de survey 'Nieuw Utrechts Peil' en de 'Survey of the Social Networks of the Dutch'). Tot slot werden ook twee courant gebruikte methoden van aggregatie met elkaar vergeleken, waarmee hij

onder andere heeft kunnen aantonen hoeveel respondenten idealiter geselecteerd dienen te worden om tot een betrouwbare meting van buurtprocessen te komen en welke implicaties de keuze voor een traditionele methode van integratie kan hebben naar beleid toe.

Gesofisticeerd omdat gebruik gemaakt werd van verfijnde en geavanceerde kwantitatieve methoden en technieken, zoals structurele vergelijkingsmodellen, multivariate multilevel modellen en de ecometrische aggregatiemethode. Daarenboven werden interactie-effecten bestudeerd en werd spatiale afhankelijkheid onder de loep genomen om na te gaan of er een 'besmettingseffect' optreedt tussen nabijgelegen buurten.

Tot slot nog dit: uit mijn eigen doctoraatsonderzoek (Hardyns, 2011) is gebleken dat de constructie van het *collective efficacy*-concept, als de combinatie van enerzijds sociaal vertrouwen en anderzijds informele sociale controle, voor discussie vatbaar is in een Vlaamse context. Recent buurtonderzoek in de stad Leuven bevestigt deze stelling en toont aan dat enkel de component sociaal vertrouwen, in tegenstelling tot informele sociale controle, een impact heeft op individuele onveiligheidsbeleving (Hardyns & Pauwels, in druk). Uit het proefschrift van Steenbeek blijkt nu dat het vooral de bereidheid van andere buurtbewoners tot informele sociale controle is die de eigen bereidheid tot ingrijpen beïnvloedt, terwijl de mate van sociaal vertrouwen in een buurt er weinig of niets toe doet. Met betrekking tot het *collective efficacy*-onderzoek in de Lage Landen tot dusver kunnen we inderdaad stellen dat 'these results suggest that combining these concepts into one measure of "collective efficacy" confounds the issue instead of clarifying it' (Steenbeek, 2011, 114).

Literatuur

- Hardyns, W. (2011). Sociale cohesie als buffer tegen angst voor criminaliteit? Beleidsrelevantie van de collective efficacy-theorie in Vlaanderen. *Handboek Politiediensten*, 98, 113-144.
- Hardyns, W. & Pauwels, L. (in druk). Collective efficacy, sociaal kapitaal en 'fear of crime': een evaluatie van contextuele effecten op drie aspecten van onveiligheidsbeleving. *Tijdschrift voor Criminologie*.
- Raudenbush, S.W. & Sampson, R.J. (1999). Ecometrics: toward a science of assessing ecological settings, with application to the systematic social observation of neighborhoods. *Sociological Methodology*, 29(1), 1-41.
- Reynald, D.M. (2010). Guardians on guardianship: factors affecting the willingness to supervise, the ability to detect potential offenders, and the willingness to intervene. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47(3), 358-390.
- Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277 (5328), 918-924.